

Makedonya Kralının Gözdesiydi

Kırmızı Halkalı Yeşil Papağan

Kış aylarında yurdumuzda genelde doğal felaketler olur ve çoğumuzu üzerdi. Bu kez hepimizi sevindiren, üstelik alışılmadık bir doğa olayı hem de Orta Anadolu'nun soğuk ve karasal ikliminin yaşandığı başkent Ankara'da gerçekleşti.

Hatırlanacağı üzere; daha çok sıcak iklim koşullarında doğal populasyon oluşturan bir papağan türü bir günde Ankara'nın ve tüm Türkiye'nin gündeminde yerini almıştı. İletişim araçları ile bu haber, bütün yurda yayılmış ve kamuoyunun dikkatleri bu kuşlar üzerinde toplanmıştı. Bu durum karşısında, papağanların Ankara'ya geliş nedenleri konusunda, çeşitli çevrelerde bir çok spekülasyon yapıldı. Bu olay aynı zamanda çevrelerinde yüksek fiyatlara alıcı bulabilen papağanların yaşadığının farkına varan "kuş tacirleri"ni harekete geçirdi ve bu kuşları doğadan yakalayarak satmaya başlamalarına yol açtı. Bunun üzerine TTKD'nin de çeşitli girişimleriyle, söz konusu papağan türü hakkında, Milli Parklar Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğüne bir genelge yayınlanarak bu konuda cezai yaptırımların oluşturulması ve uygulanması sağlandı. Bu bağlamda Ankara'da doğadan yakalanarak kafese konan ve çeşitli pet-shoplarda satılmaya başlayan Psittacula krameri'lere Koruma Kontrol Müdürlüğü'nce yapılan denetimler sırasında el kondu ve Ankara'daki doğal yaşama alanlarından biri olan Atatürk Orman Çiftliği'nin bahçesine salındı.

BİLİNDİĞİ üzere yurdu-
muzda 425 kuş türü sap-
tanmıştır. Ankara ve
çevresinde ise bir yıl bo-
yunca bunlardan 155 ta-
nesi görülebilmektedir. Kırmızı
Halkalı Yeşil Papağan (Küçük İskender
Papağanı veya Ankara Papa-
ğanı - Psittacula krameri) ile kuş türü
sayısı Türkiye'de 426'ya, Anka-
ra'nın belli bir bölgesinde de 156'ya
yükselmiştir.

Daha önce Şanlıurfa şehri dolay-
larında rastlandığına dair kayıt olan
P. krameri'nin Ankara'da gözlendi-
ği bölgede yaşayan kişilerle yapılan
görüşmelerden sonra, söz konusu
türün üç yıldan beri Ankara'da yaşa-
dığı ve hatta kuluçkaya yattığı belir-
lenmiştir. Araştırmacılar kuluçkaya
yattığına ait görüşlere tam anlamıyla
katılmasa da, bu türün üç yıldan beri
Ankara'da olduğu görüşü kabul
görmektedir. Ancak kuluçkaya yatıp
yatmadığı hususu yapılan gözlem-
lerle ortaya konacaktır. Ankara'da
doğal popülasyon oluşturup sürüler
halinde yaşayan bu papağan türü-
nün, benzer ekolojik koşulların hü-
küm sürdüğü İngiltere, Hollanda ve
Almanya'nın Ren Havzasında doğal
popülasyonlar oluşturduğuna dair
kayıtlar vardır.

Papağan ile insanın tanışması
binlerce yıl öncesine dayanır. Papa-
ğanlar evcilleştirilen en eski hayvan
gruplarından biridir. Bir kafes hay-
vanı olarak papağanın Avrupa'ya ge-
tirilmesi Makedonya kralı Büyük İskender
tarafından olmuştur. Bunlar
şimdilerde Büyük İskender Papa-
ğanı (Psittacula eupatria) ve Küçük
İskender Papağanı (Psittacula kra-
meri) olarak isimlendirilen papa-
ğanlardı.

Günümüzde bu türlerin Avrupa
genelinde "İskender Papağanı" ola-
rak tanınmasının nedeni de budur.
Daha sonra kafeslerden kaçarak Av-
rupa'nın biyo-ekolojik şartlarına
ayak uydurmayı başarabilen bu pa-
pağanların M.Ö. 200 yılında Ro-
ma'da, doğadan yakalanıp, kafes ku-
şu olarak satıldığına dair kayıtlar
mevcuttur.

O yıllarda Roma'da asiller arasın-
da papağan merakı son derece yay-
gınlaşmıştı. İmparator Heliogabalus
(Elagabalus), papağan başı şeklindeki
başlığıyla misafirlerinin arasına
çıkmayı adet edinmişti. Bunun yan-
ında gladyatörleriyle dövüştürdüğü
aslanlarını, tavuskuşlarıyla ve Anka-
ra ve İstanbul'da doğal olarak görme
ayrıcalığını yakaladığımız Halkalı
Yeşil Papağanlarla besliyordu.

Yine orijinali halen Vatikan ar-
şivlerinde bulunan ve 1412 yılında
yayınlanan "Curia Raporu"na göre,
bir papağan türü olan Cusdos papa-
gallı'den, ilginç davranış özellikleri
nedeniyle "muhafız" diye söz edil-
mektedir. Aynı tarihlerde papağan
merakı Avrupa'nın diğer ülkelerinde
de oldukça yaygınlaşmıştı. Örneğin
ornitoloji biliminin kurucuların-
dan biri olarak kabul edilen Alman
imparatoru Frederick II'nin, Babil
sultanı tarafından kendisine hediye
edilen Miğferli (Beyaz) Kakadusu
dillere destandı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda da
papağan besleme merakı bir hayli
yaygındı. Başlangıçta saraya hediye
ve benzeri yollarla getirilen bu kuş-
ların, insan konuşmasını kusursuz
bir biçimde taklit edebilme gibi ye-
teneklerinin farkedilmesiyle evlerde
beslenmesi, saraya yakın aileler
başta olmak üzere bir moda dalgası
halinde yaygınlaşmış ve bu kuş hak-
kındaki çeşitli söylentiler bütün İst-
anbul'u baştan başa sarmıştı. O yıl-
larda İstanbul'da papağan sahibi ol-
mak bir ayrıcalık sayılmaktaydı. İn-
sanlar arasında bu denli etkili olan
papağan sözcüğü, halk arasında çe-
şitli benzetmelere örnek teşkil ettiği
gibi, günlük hayatta ve hatta şairle-
re esin kaynağı olan bir sembol hali-
ne gelmişti. Bu konudaki en güzel
örneklerden biri Fuzuli'nin "tûti"
kelimesiyle andığı bu kuşu anlata-
rak güzel bir edebi sanat yaptığı şu
beytidir:

*Eylesen tûtiye talim-i eda-yı kelimât
Sözü insan olur amma özü insan olamaz*

Papağanlar arasında en geniş
coğrafi yayılım gösteren ve dünya-
nın çeşitli bölgelerinde doğal popu-
lasyonlar halinde yaşayan Psittacula
krameri'nin sistematik olarak dört

alt türü bilinmekte-
dir. Bu alt türler
arasında renk ve
boyutlar açısından
çeşitli farklılıklar
göze çarp-
maktadır.

B u n a
karşın bütün alt tür-
lerde iris, sarı ya da beyaza ya-
kın sarı, bacaklar ve ayaklar, yeşil-
imsi gri veya yeşilimsi arduvaz
renklidir. Yavru kuşlarda iris ma-
vimtrak, gaga ise sarımsıdır. Yavru-
ların gagası erişkin tüyleri oluşma-
dan kısa bir süre önce kırmızıya dö-
nüşür. Yumurtadan yeni çıkmış yav-
ru kuşların çıplak vücut derisi bazı
bölgelerinde belli belirsiz mavi le-
keleri olan, pembemsi bir renktedir.
Yine yavrualarda bacaklar ve ayaklar
pembe veya beyazımsı pembedir.
Genç bireylerde iris, grimsi beyaz,
gaga, mercan pembesi, uç kısmı ise
açık renklidir. Genç kuşların bacak-
ları ve ayakları da gri renklidir. Gö-
zün etrafında rengi alt türlere ve
hayvanın yaşına göre farklılık göste-
ren, sarıdan turuncuya kadar deği-
şen renk tonunda çıplak bir halka
vardır.

Psittacula krameri'nin bilinen alt
türleri şunlardır:

Psittacula krameri krameri (Sco-
poli, 1769): Gine, Senegal, Ugan-
da'nın doğusundan batısına kadar
geniş bir bölgede ve Sudan'ın gü-
ney kesimlerinde bulunur. Batı Pa-
learktik'te ise nadiren oluşmuş kü-
çük kolonilere rastlanmaktadır. Vü-
cut rengi açık sarımsı yeşildir. Üst
gaga kırmızıdır ve ucunda siyahlık
oldukça yaygınlaşmıştır. Alt gaga ise
siyahtır ve gaga kökünün çevresinde
kırmızı bir şerit bulunur.

Psittacula krameri manillensis
(Bechstein, 1800): Doğal yaşama
alanları Seylan ve Hindistan Yarima-
dası'ndan geçen 20° kuzey enlemi-
nin aşağı kesimleridir. Bu alt tür de
batı palearktığın bazı yörelerinde lo-
kal olarak küçük koloniler oluştur-
muştur. Morfolojik olarak ayırt edil-
mesini sağlayan özelliği, alt gaganın
tipik siyah renkte olması ve üst ga-
ganın ucunda bir miktar siyahlık bu-
lunmasıdır.

Psittacula krameri parvirostris (Souacé, 1856): Dünya üzerinde doğal olarak bulunduğu bölgeler Sudan'ın merkezi ve doğu kesimlerin-

den başlayarak, Kuzey Etyopya'dan Kuzeybatı Somali'ye dek geniş bir alan kapsamındadır. Vücudu sarımsız, koyu yeşil renktedir. Erkeğin pem-

be kırmızı renkteki boyun halkası, bu alt türde daha belirgindir. Üst gaganın ucundaki siyahlık ise daha az yaygınlaşmıştır.

Psittacula krameri borealis (Neumann, 1915): Doğal olarak Kuzeybatı Pakistan, Hindistan'ın doğusundan kuzeyine ve Burma'nın iç kısımlarına kadar geniş bir bölgede yaşar. Batı Palearktiğin bazı kısımlarında da küçük koloniler halinde görülmektedir. Bu alt türde alt ve üst gaga, mercan kırmızısı rengindedir. Ayrıca alt gaga, bazen kısmen siyah olabilir. Alnı, kulak plakası ve yanakları parlak sarı- yeşildir. Burun delikleri ile gözler arasında da belli belirsiz siyah bir bant vardır.

Bu alt türler primer morfolojik özellik ve doğal yaşama alanlarının yanı sıra morfometrik açıdan da bazı farklılıklar göstermektedir. Ornitolojide, bireyleri arasında farklılık görülebilen türler için kullanılan kanat uzunluğu, kuyruk uzunluğu, gaga uzunluğu, ayak kemiği uzunluğu ve parmak uzunluğu gibi morfometrik değerler, dört alt tür için belirlenmiş olup, dişi ve erkek kuşlar arasında da bazı farklılıklar gösteren bu ölçümlerin coğrafik olarak birbirine yakın bölgelerde doğal populasyon oluşturan farklı alt türler arasında bir araç olabildiği halde daha uzak bölgelerde yaşayan alt türlerin morfometrik değerleri arasında oldukça büyük benzerlik ve sapmalar bulunduğu saptanmıştır. Örneğin alt türlerinin de birçok varyetesi olan *Psittacula krameri*'nin, Mısır'da yaşayanları, *Psittacula kra-*

meri manillensis olarak kabul edilmektedir. Yine Hollanda'da kafesten kaçarak doğal yaşama alanlarına adapte olanla-

Levent Turan
H.Ü. Eğitim Fakültesi

Papağan türleri kuşlar içinde verilen en iyi tekrarlayanlar olması nedeni ile dikkati çeker ve ticareti yapılır. Bu ticaret uluslararası boyutlu olup kontrolü çok zordur. Ticareti yapılan hayvanların nakil sırasındaki kayıpları büyüktür. Elimizde istatistik bilgileri bulunmamakla birlikte, bazı egzotik türlerin bu nedenle soyu, tükenme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bunun önlenmesi için CITES (Tehlike Altındaki Türlerin Ticareti ile ilgili sözleşme) imzalanmıştır. Bu sözleşme istatistiklerine göre, 1985-1987 yılları arasında bir milyondan fazla kuş, doğal yaşama alanlarından Avrupa Topluluğu ülkelerine ithal edilmiştir. Bunlardan biri olan *Agapornis fischeri*'nin ithal edilen sayısı 117 000 olup, Çevre Araştırmaları Ajansı (EIC)'nin verilerine göre ilk sırayı almaktadır. Yine aynı istatistiklere göre yakalanan kuşların % 50'si nakil sırasında ölür. CITES istatistikleri bu listede yer alan türlerin ticareti ile ilgili olarak bazı bilgiler vermektedir. Buna göre Av-

rupa'da Almanya, Hollanda, İngiltere ve Belçika en büyük ticaretin gerçekleştiği ülkelerdir.

Ekim 1989'da bir EIA araştırmacısı İspanya'ya yolculuğu sırasında soyu tükenme tehlikesi altındaki bir papağan türüne ait 39 bireyin, Paraguay Havayollarının Madrid'e giden uçağının kokpitinde kural dışı taşındığını bildirmiştir. Bunlardan beşi varış esnasında, kalanlar ise varıştan hemen sonra ölmüştür. Bu kuşların ticari değeri 250 000 Amerikan doları civarında idi. Bu tip ithalat çok yaygın olmamakla beraber kontrolü çok zordur.

Ölümler ithalat sonrası da devam eder. Doğal yaşamlarından koparılmış pek çok hayvan türü satın alınmalarından sonraki bir yıl içerisinde ölür.

Pet shop adı verilen mağazalardan alışveriş yapanlardan birçoğu, kafeste yaşama uygun olmayan, stresli hayvanlar aldığının farkında değildir. Bu kişilerin kendi doğal yaşama alanı dışına çıkarılan hayvan türlerinin doğal bir zenginliğin kaybı olduğu gerçeğini bilmeleri ve ona göre satın almaktan vazgeçmeleri şarttır.

rın ise ortalama kanat uzunluğu 16,9 cm olup *P. krameri borealis* ile *P. krameri manillensis* arasında geçiş göstermektedir. Uganda'nın kuzeybatı kesimlerinde yaşayan *Psittacula krameri* ise vücut yapısı olarak *Nominate krameri*'ye benzer. Ancak gaga yapısı olarak *Psittacula krameri parvirostris*'i andıran bu kuşlar, bu alt türe oranla gagaları biraz daha küçük ve daha koyu kırmızı olduğundan, bazen müstakil olarak *Psittacula krameri centralis* diye ayrılmaktadır.

Bu bağlamda Ankara'da doğal populasyon oluşturan *Psittacula krameri*'nin ornitolojik gözlemler sonucu, *Psittacula krameri krameri* alt türü olduğu belirlenmiştir. Bununla beraber bu kuşların *Nominate krameri*'nden bazı farklılıklarının olduğu da saptanmıştır. Örneğin Senegal ve Uganda'da yaşayan *P. k. krameri*'nin gerek dişi ve gerekse erkeğinin gagası kırmızı, Ankara'da yaşayan doğal populasyonu oluşturan bireylerde ise daha açık ve turuncuya yakın mercan kırmızısı rengindedir. Bunun yanında erkekte bulunan kırmızı renkli boyun halkası, Ankara'da yaşayan bireylerde koyu turuncu renktedir. Bu veriler ışığında, gerek kafesten kaçarak küçük populasyonlar oluşturan *P. k. krameri* ve gerekse Batı Palearktikte gerçek doğal populasyon oluşturan *P. k. krameri*'ler arasındaki morfolojik özelliklerinin,

Türkiye'ye doğal populasyon halinde yaşadığı en yakın

ülke olan Irak'ın kuzeyindeki *P. k. krameri*'lere uyduğu görülmektedir. Böylelikle bunların Ankara'ya göç yoluyla gelmiş olması olasılığı geçerliliğini korumakla birlikte, kanatlarının uzun uçuşlara izin veren bir yapıda olmadığı bilinmektedir. Buna karşın, tarih boyunca değişen ekolojik şartlar nedeniyle bu tipte kuş ve diğer hayvan türlerinde toplu göçler olduğuna tanık olunmuştur.

Ankara'nın bazı semt sakinlerinin bu kuşları kentimizde görmeye başladıkları tarihle, Körfez Savaşı'nın hemen sonrasının aynı zaman dilimine rastlamakta oluşu; bilimsel açıdan güvenilemeyecek bir bilgi olduğu halde bu konuda bir fikir vermesi bakımından oldukça ilginçtir. Olası Kuzey Irak'tan göç yoluyla geliş sırasında hiç kimsenin bu kuşları aradaki mesafede görmemesi durumuna ise, yöredeki insanların birkaç kuş türü dışında bu hayvanları tanımaması ya da önemsememeleri örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye'deki toplam kuş gözlemcisi sayısının 100 dolayında olması ve en fazla ilgilinin bulunduğu Ankara'da ise bu kuşların bir kuş gözlemcisi tarafından değil de, dikkatli vatandaşlar tarafından kamuoyuna duyurulması, yurdumuzda kuş gözlemciliğinin yaygınlaştırılması gerektiğinin bir göstergesidir. Ancak bütün bunların yanında bu konuda herhangi bir hüküm vermenin olası olmadığı açıkça ortadadır.

Bir başka önemli nokta da artık Ankara'da sadece bundan birkaç ay önce kamuoyuna duyurulan *P. k. krameri*'lerin yaşamadığıdır; bu olayın popüler olmasından sonra çeşitli pet-shoplarda el konulan *Psittacula krameri*'lerin bazıları *Nominate krameri*'den farklı bir alt tür idi. Ancak bir uzman tarafından alt tür farklılığı

belirlenebilecek olan bu hayvanlar, mağazalardaki sorgulamalar sırasında herhangi bir ithalat belgesi gösterilmediğinden yurdu muza kaçak yollarla sokulduğu anlaşılmaksızın, doğal populasyonun birer üyesi zannıyla Ankara semalarına saliveril-

miştir. Bu nedenle bugün Ankara'da *Psittacula krameri*'nin hangi alt türünün nerede bulunacağını kestirmek hemen hemen olanaksızdır. Adaptasyon yeteneği çok fazla gelişmiş olan bu papağan türü hakkında Ankara'dan sonra İstanbul ve İzmir'de de doğal ortamda yaşadığına dair istihbaratlar vardır.

İlk kez 2 Aralık 1993 günü, Söğütözü Parkında rastlanan 35 bireylik doğal bir populasyon halen periyodik olarak gözlem altında tutulmaktadır. Ülkemize ithalat yoluyla gelen *Psittacula krameri* oldukça yaygın bir biçimde çok sevilen bir kafes hayvanı olarak da beslenmektedir. Bunun nedeni doğadan kolaylıkla yakalanan bu kuşların kısa zamanda kafes yaşamına adapte olabilmesinin yanında güzel olan dış görünüşü, bakıcısına kolaylıkla alışması ve kafes yaşamında bile kolayca üremesi olarak gösterilebilir.

Bu kuşların çiftleşmeleri erkek kuşun yuvanın etrafında uçuşması ile başlar. Kuyruğunu yelpaze şek-

linde açarak melodik ve oldukça tiz tonda sesler çıkartır. Bunu müteakip dişiye besler ve onu başıyla okşar. Bir kuluçka ortalama 30,7 x 23,8 mm büyüklüğünde 3-5 yumurtadan oluşur. Kuluçka süresi 22 gündür. Yavrular ise yuvayı 6 haftada terkederek; ancak bundan sonra daha iki ay boyunca ebeveynleri tarafından beslenirler. Genç bireyler her yönden dişilere benzer, eşeysel olgunluğa ve gerçek renklerine ise ancak üç yıl sonra kavuşurlar. Çok saldırgan ve kavgacı olduklarından asla diğer papağan türleriyle bir arada tutulmamalıdır.

P. krameri, ayçiçeği tohumu, yulaf, yumuşak mısır, buğday, iri taneli darı, her tür meyve yeşillik, sürgün ve filizlerle beslenir. Kuluçka ve yavru süresince bu yemlere ilaveten yumurta maması, yumuşatılmış bebe bisküvisi, çimlendirilmiş tohumlar ve çeşitli yeşillikler de verilmelidir.

P. krameri, 40-42 cm uzunluğundadır ve bunun da 25 cm si kuyruktur. Çeşitli sesleri çıkarabilir ve sözcükleri tekrarlayabilir. 100 sözcüklik bir belleği olan bir bireye rastlanmıştır. Doğal ötüş bağrışma şeklinde "Kiiö kiiö kiiö" gibidir. Buna karşın ehlileştirilen kuşların çok nadir olarak doğal sesler çıkardığı gözlenmiştir. Evde beslenen yavrular sahibine kolaylıkla alışabilmektedir. 1981 yılından itibaren nadir

olarak mavi ve lutino mutasyonları da üretilmeye başlamıştır.

İçinde yaşadığımız yüzyılın ikinci yarısında dünyanın birçok bölgesinde doğal yapıda telafisi olanaksız bozulmalara tanık olunmaktadır. Hayvanların yaşama alanları olan özellikle ormanlık alanlar ve doğal ekosistemler bozulup tahrip edildiğinden, memeli ve kuş türlerinin popülasyonlarında çok büyük azalmalar görülmektedir. Bu sürece bağlı olarak birçok kuş türünün de nesli tükenmiş ya da tükenmesine ramak kalmıştır. Papağanlar da bu kıyımdan kendilerine düşen payı almıştır. Onların karşı karşıya bulunduğu bir diğer tehlike de, doğal popülasyonlardan yakalanıp çeşitli ülkelere ihraç ya da çeşitli ülkelere ithal edilmeleridir. İnsanların bu kuşları kafeste besleme isteği ve her geçen gün artan talep, bu işin ticaretini yapanları pahalı olan kafeste üretim yerine, daha ucuz olan doğadan yakalayarak kafese koyup, satma davranışına yöneltmektedir. Bu konuda etkili olabilecek önlem, cezai yaptırımların yanı sıra bu hayvanları kafeste beslemek isteyenlerin bilinçlendirilmesine yönelik olmalıdır. Bu konuda Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Ornitoloji Birimi medya ve benzeri yollarla üzerine düşen görevi yerine getirmeye çalışmaktadır. Bunun yanında Avrupa ülkelerinin çoğu son zaman-

larda ülkemizde sıkça görülmeye başlayan "egzotik türlerin ithalatı" nı yasaklayan Bern, Züriç ve Washington anlaşmalarına taraf olmalarına rağmen, papağanların kıyımı anlamına gelen ithalat olayını görmezlikten gelmektedir. Bu kıyımın bir an önce durdurulması ve satışlarının yasaklanması hükümetlerin en önemli görevidir. Bu bağlamda Orman Bakanlığı - Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü'nün en son yayınladığı ve yukarıdaki sözleşmelerin gereği olan sirkülerle bu hayvanların (P. k. krameri) satışı yasaklanmış ve doğadan yakalanan her birey için beş milyon TL. ceza verilmesi ve suçluların adalete teslimi öngörülmüştür. Bunun tatbikinin ve denetiminin, en başta kuş ticareti yapan dükkanlarda yapılması için adı geçen genel müdürlükte bir şubenin kurulması ya da mevcut birimlerin bu iş yerlerini periyodik denetimlerden geçirmeleri doğamızın korunması açısından şarttır. Ayrıca doğal olarak popülasyon oluşturan bu papağanlar için mutlaka özel geceleme yuvaları ve beslenmeleri için de uygun yerlere yemliklerin asılması gerekmektedir.

Alışılmadık bir doğa olayı sonucu Ankara'ya gelen Kırmızı Halkalı Yeşil Papağanlar, şimdilerde AOC'nin bahçesinde yaşamlarını sürdürüyorlar.

Kaynaklar
Berndt, R. und W. Meise, Naturgeschichte der Vögel, Stuttgart, 1962.
Bernhard H.C. Grzimek's Animal Life Encyclopedia, Zürich, 1972.
Bisser, A und S. Chvapil, Cramp, Stanley, Hand Book of The Middle East & North Africa, The Birds of The Western Palearctic, Hong Kong, 1983
Kızıroğlu I., Türkiye Kuşları, Ankara, 1989.
Kızıroğlu I., Beytepe ve Çevresinin Biyolojik Yapısı, Ankara, 1992.
Özçelik M.F., Lichtbildervortrag Ornitologische Beobachtungen auf dem Universitäts gelände von METU und Hacettepe, Ankara Alman Kül. Mer.
Özçelik M.F., Kafes Kuşları, Tabiat ve İnsan, 1993.